

Neplatnosť právnych úkonov – jej slabé miesta a perspektívy***Invalidity of legal acts – its weak spots and perspectives*****doc. JUDr. Denisa Dulaková Jakúbeková, PhD.****Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva****Ústav súkromného práva****Anotácia**

Cieľom príspevku je pojednanie o súčasnej právnej úprave neplatnosti právneho úkonu a jej slabých miestach, ktoré ovplyvňuje, okrem iného, aj prioritizovanie absolútnej neplatnosti pred relatívnou neplatnosťou. V tejto súvislosti však prax, opretá o navodené vývojové trendy a o reálne potreby „dané zvonka“, poukazuje na prekonanie uvedeného pohľadu a na vnímanie neplatnosti jednak ako výnimočného právneho následku vadne prejavenej vôle (na právny úkon by sa malo hľadieť skôr ako na platný než ako na neplatný, ak prichádzajú do úvahy oba výklady) a zároveň – ak právny úkon vykáže znaky, pre ktoré by mal byť neplatný, pred absolútnou neplatnosťou by sa mala uprednostniť relatívna neplatnosť, keďže pripúšťa jeho zhojenie.

Annotation

The aim of the paper is to discuss the current legal regulation of the invalidity of a legal act and its weak spots, which are influenced in particular by the prioritization of absolute invalidity before relative invalidity. In this context, however, legal practice, based on induced development trends and real needs „coming from the outside“, points to overcoming this view and to the perception of invalidity both as an exceptional legal consequence of imperfect will (legal action should be viewed rather as valid than as invalid if both interpretations are possible) and at the same time – if the legal act shows features due to which it should be invalid, the relative invalidity that allows its recovery should take the priority over absolute invalidity.

Kľúčové slová

Právny úkon, neplatnosť právneho úkonu, absolútna neplatnosť, relatívna neplatnosť, ústavne konformný výklad právnej normy, rekodifikácia súkromného práva

Key words

Legal act, invalidity of a legal act, absolute invalidity, relative invalidity, constitutionally conforming interpretation of a legal norm, recodification of private law

Úvod

„Interpretácia zákona nemôže popierať účel a zmysel právnej úpravy a vo svojich dôsledkoch reštriktívne zasahovať do základných práv a slobôd, ktorých rešpektovanie je súčasťou základných princípov právneho štátu.“^[1]

podobne ako:

„V súkromnoprávnej sfére platí zásada, že čo nie je zakázané, je dovolené. Preto každý zákonný zásah do tejto sféry je treba vnímať ako obmedzenie ľudskej slobody, a preto je nutné vykladať ustanovenie o neplatnosti právnych úkonov pre rozpor so zákonom reštriktívne a nie extenzívne.“^[2]

podobne aj:

„Ústavný súd zároveň zdôrazňuje, že jedným zo základných princípov výkladu zmlúv je priorita výkladu, ktorý nevedie k neplatnosti zmluvy, pred takým výkladom, ktorý vedie k neplatnosti, ak do úvahy prichádzajú obidva výklady. Je tak vyjadrený a podporovaný princíp autonómie zmluvných strán, povaha súkromného práva a s ním spojená spoločenská a hospodárska funkcia zmluvy. Neplatnosť zmluvy má byť teda výnimkou, a nie zásadou. Taká prax, keď všeobecné súdy preferujú celkom opačnú tézu uprednostňujúcu výklad vedúci k neplatnosti zmluvy pred výkladom nezakladajúcim jej neplatnosť, preto nie je ústavne konformná a je v rozpore s princípmi právneho štátu vyplývajúcimi z čl. 1 ústavy.“^[3]

Neplatnosť právneho úkonu je jedným z následkov vadnosti^[4] právneho úkonu, pričom pod vadnosťou právneho úkonu rozumieme taký prejav vôle, ktorý síce smeroval k vyvolaniu právnych následkov, avšak pre svoj nesúlad s náležitosťami, ktoré pre „bezvadný“ právny úkon (v zmysle s „právom súladný“ právny úkon) ustanovujú právne predpisy, nemôže byť tolerovaný ako právny úkon, urobený „riadne“, t. j. v súlade s právom^[5].

Pre úplnosť uvádzame, že popri neplatnosti sú ďalšími právnymi následkami vadných právnych úkonov *odporovateľnosť právneho úkonu* (§ 42a – 42b OZ) a *právo účastníka odstúpiť od zmluvy* (§ 49 OZ).^[6]

I. Neplatnosť právneho úkonu (všeobecné východiská podľa stavu *de lege lata*)

„Neplatnosť právneho úkonu nastáva všade tam, kde zákon, prípadne dohoda strán, spája s určitou vadnosťou právneho úkonu jeho neplatnosť. Neplatný právny úkon (negotium nullum) síce vznikne, nevyvoláva však žiadne právne následky. To znamená, že na základe neplatného právneho úkonu nemôžu vzniknúť subjektívne práva a povinnosti. Pokiaľ neplatný právny úkon mal vyvolať zmenu alebo zánik už existujúceho právneho vzťahu, právny vzťah sa v dôsledku neplatného právneho úkonu nemení a nemôže z toho titulu ani zaniknúť.“^[7]

Právna teória rozlišuje neplatnosť na *relatívnu neplatnosť* a *absolútnu neplatnosť*, k tomu je však potrebné uviesť, že právne predpisy, v ktorých je neplatnosť právneho úkonu upravená, toto terminologické rozlíšenie neprevzali, t. j. právne predpisy, vrátane Občianskeho zákonníka, pre ne používajú jednotný pojem „neplatnosť“^[8].

Absolútna neplatnosť právneho úkonu nastáva priamo zo zákona (*ex lege*) a pôsobí od začiatku (*ex tunc*) voči každému. Toto právo sa nepremičuje ani nezaniká, pretože z takéhoto úkonu právne následky nenastanú, a to ani dodatočným schválením (*ratihabíciou*), ani odpadnutím vady prejavu vôle (*konvalidáciou*). Súd musí na absolútnu neplatnosť prihliadať, resp. musí z nej vyvodzovať dôsledky aj bez návrhu – z úradnej povinnosti (*ex officio*). Právne úkony postihnuté absolútnou neplatnosťou nemajú za následok vznik, zmenu alebo zánik práv alebo povinností.^[9]

Relatívna neplatnosť, na rozdiel od absolútnej neplatnosti, nepôsobí priamo zo zákona (*ex lege*), ale je založená na vyvrátiteľnej právnej domnienke platnosti právneho úkonu v tom zmysle, že takýto právny úkon spôsobuje právne následky ako keby bol platný a to až dovtedy, kým sa ten, kto je právnym úkonom dotknutý, neplatnosti právneho úkonu úspešne nedovolá (§ 40a OZ), t. j. súd na ňu prihliada iba na návrh oprávnenej osoby, nie *ex offio*, pričom zároveň platí, že oprávnenou osobou nie je ten, kto relatívnu neplatnosť spôsobil a to ani v prípade, ak by bol relatívne neplatným právnym úkonom „dotknutý“. Skutočnosť, že relatívne neplatný právny úkon vyvoláva právne následky ako keby bol platný, doviedla niektorých odborníkov k záveru, že takýto právny úkon by sa mal označovať skôr za „relatívne platný“, než za „relatívne neplatný“^[10]. Relatívna neplatnosť sa premlčí v trojročnej lehote, počítanej od vykonania právneho úkonu. Ďalším rozdielom medzi relatívne neplatným právnym úkonom a absolútne neplatným právnym úkonom je možnosť dodatočného „zhojenia“ relatívne neplatného právneho úkonu, a to buď jeho dodatočným schválením zo strany osoby, ktorá bola právnym úkonom dotknutá (*ratihabícia*) alebo dodatočným odpadnutím dôvodu neplatnosti (*konvalidácia*). Prípady relatívnej neplatnosti sú v Občianskom zákonníku vymedzené taxatívne (v § 40a a § 775 – pozn. autor) a tento výpočet nemožno analogicky rozširovať na iné prípady (R 50/1985; k výkladu niektorých ustanovení noviel Zákona o rodine, Občianskeho zákonníka, Občianskeho súdneho poriadku a Notárskeho poriadku z roku 1982^[11]).

Dovolať sa relatívnej neplatnosti možno viacerými spôsobmi – jednak **prostredníctvom orgánu, ktorý je na to určený/povolaný** (z § 4 OZ vyplýva, že ak nie je v zákone ustanovené inak, je týmto orgánom súd^[12]) alebo aj **mimosúdne**. „Aby nastali účinky relatívnej neplatnosti právneho úkonu, stačí aj mimosúdne oznámenie osoby úkonom dotknutej, že sa dovoľáva tejto neplatnosti, a teda sa nevyžaduje v každom prípade výrok o neplatnosti právneho úkonu súdom. Iba ak druhý účastník popiera uplatnený dôvod relatívnej neplatnosti, potom je namieste, aby sa oprávnený dovolal súdnej ochrany.“ (R 50/1985)^[13].

II. Neplatnosť právneho úkonu v kontexte (česko)slovenského občianskeho práva

Občiansky zákonník z roku 1950 (zák. č. 141/1950 Zb.)

Občiansky zákonník z roku 1950 (ďalej aj „OZ z roku 1950“) sa stal prvým kódexom československého súkromného práva. Dovtedy bolo občianske právo v Československu zastúpené na základe recepčnej normy (zák. č. 11 z 28. októbra 1918) duálnym právnym režimom – v Českej republike najmä Všeobecným občianskym zákonníkom z roku 1811 a na Slovensku, vrátane Podkarpatskej Rusi, uhorským obyčajovým právom.

Občiansky zákonník z roku 1950 upravoval neplatnosť právneho úkonu v ustanoveniach §§ 32 – 45 a pri ich koncipovaní vychádzal z predpokladu, že právo môže viazať na právne úkony zamýšľané následky iba v prípade, ak spĺňajú predpísané obsahové a formálne náležitosti. Ak tomu tak nebolo, boli právne úkony v zásade neplatné. „... Niekedy však právny predpis reprobuje určitý úkon, bez toho, že by výslovne ustanovoval, či je s tým spojená sankcia neplatnosti alebo nie. **V takom prípade treba vyriešiť výkladom právneho predpisu so zreteľom na spoločenský záujem a závažnosť účelu ním vyslovenej reprobácie, či z neho vyplýva záver o neplatnosti právneho úkonu. Spravidla bude potrebné urobiť záver, že reprobovaný úkon je neplatný, keďže občianskoprávne zákazy sú väčšinou kogentnými**

normami, z ktorých vyplýva záver o neplatnosti, a iba málokedy sú ustanoveniami bez takej sankcie."^[14]

Právna teória rozlišovala neplatnosť na **neplatnosť v širšom zmysle**, zahŕňajúcu aj neexistenciu právneho úkonu (*non negotium*) a **neplatnosť vo vlastnom zmysle** (*negotium nullum*). Rovnako platilo, že „veda i prax“ rozlišovali neplatnosť na *neplatnosť absolútnu* a *neplatnosť relatívnu*, hoci samotný Občiansky zákonník na tieto kategórie neplatnosti nereflektoval a nedali sa z neho vyvodiť ani spôsobom, ktorý poznáme zo súčasnej právnej úpravy, t. j. zo zákona č. 40/1964 Zb. v aktuálnom znení: „*Trpí-li právní úkon vadou, kterou zákon sankcionuje neplatností, a nejde-li o některý z případů uvedených taxativně (R 50/1985) v ust. § 40a, je absolutně neplatný.*“^[15]

Veda i prax sa tak mohli oprieť jedine o tézu, vyslovenú vyššie, a síce, že konkrétnu sankciu bolo možné vyvodiť pomocou výkladu právneho predpisu, so zreteľom na spoločenský záujem a závažnosť účelu ním vyslovenej reprobácie. „*Pojem neplatnosti obsahuje rozličné případy právnej bezvýznamnosti úkonov které sa odlišují podľa stupňa, druhu a rozsahu následkov.*“^[16] Na základe uvedeného sa ustálilo, že **dôvodmi absolútnej neplatnosti boli najmä nedostatky náležitostí právneho úkonu**, a to nedostatok spôsobilosti subjektu (§ 52), nedostatok vážnosti vôle (§ 32 OZ), nezrozumiteľnosť alebo neurčitost prejavu (§ 32 OZ), nedostatok zákonnej formy prejavu (§§ 38 až 40 OZ), rozpor so zákonom alebo so všeobecným záujmom (§ 36 OZ) a nemožnosť splnenia (§ 43 OZ), kým **dôvodmi relatívnej neplatnosti** boli jeho „iné nedostatky“ – bezprávna vyhrážka (§ 33 OZ), lešť (§ 33 OZ), omyl (§ 35 OZ), tieseň (§ 37 OZ) a nedostatok dohovorenej formy (§ 42 OZ)^[17].

Napriek tomu, že v teoretickej rovine bola podstata rozlišovania absolútnej a relatívnej neplatnosti a jej právnych následkov, v zásade, podobná súčasnému stavu (t. j. *absolútna neplatnosť* pôsobila voči každému, dovolávať sa jej mohol každý, kto mal na tom právny záujem, vrátane prokurátora, súd k nej pristupoval z úradnej povinnosti, *relatívnej neplatnosti* sa mohol domáhať iba ten, kto „bol postihnutý dôvodom neplatnosti“, napr. mýliaci sa alebo donútený, vrátane prokurátora, súd na ňu neprihliadal z úradnej povinnosti a pod.), v niektorých aspektoch došlo predsa len k významnému odklonu – Občiansky zákonník z roku 1950, na rozdiel od súčasnej právnej úpravy, napríklad pripúšťal dodatočné zhojenie právneho úkonu nielen pri relatívnej, ale aj pri absolútnej neplatnosti: „*Inak neplatné právne úkony (absolútne aj relatívne) sa môžu stať dodatočne platnými v případoch, v ktorých zákon pripúšťa zhojenie ich neplatnosti (konvalidácia)*“^[18]. Ďalšou odlišnosťou, v porovnaní so súčasným stavom, bol okruh osôb, oprávnených domáhať sa relatívnej neplatnosti právneho úkonu – z dostupnej literatúry totiž vyplýva, že relatívnej neplatnosti právneho úkonu sa mohla domáhať „osoba postihnutá dôvodom neplatnosti“, z čoho vyplýva, že ňou mohla byť aj osoba, ktorá relatívnu neplatnosť právneho úkonu vyvolala. Rovnaký prístup si však zachovalo legislatívne vymedzenie relatívnej neplatnosti aj po novelizácii Občianskeho zákonníka z roku 1964 zákonom č. 131/1982 Zb., ktorá do zákonného textu zaviedla inštitút relatívnej neplatnosti, pričom tento stav pretrval až do účinnosti zákona č. 509/1991 Zb. (k tomu vid' nasledujúci text).

Občiansky zákonník z roku 1964 (zák. č. 40/1964 Zb.) v znení do 31.12.1991

„*V úpravě právního postavení osob, a zejména u člověka, bylo hledisko preference autonomie vůle potlačováno. To vedlo např. k přijetí zásady absolutní neplatnosti při vadách právních jednání. Instituce*

neplatnosti neměla sloužit ochraně zájmů osob, ale k ochraně právního stavu (socialistické zákonnosti). Až novelou č. 131/1982 Sb. byla institucionalizována i relativní neplatnost právních úkonů, avšak jen jako rozsahem velmi omezená výjimka z pravidla. Z téhož důvodu bylo zavedeno právní pravidlo o absolutní neplatnosti dohody, kterou se někdo vzdává práva, jež mu může vzniknout teprve v budoucnosti, neboť opačné řešení by prý bylo v rozporu s pravidly socialistického soužití. Podobně bylo posíleno využívání institutu prekluze na úkor promlčení atd. Tomuto ideologickému uchopení látky byly podrobeny systematika, úprava jednotlivých institutů a terminologie celého předpisu.“^[19]

Občiansky zákonník z roku 1964 vo svojom pôvodnom znení, t. j. do účinnosti jeho novely – zák. č. 131/1982 Zb., upravoval **iba absolútnu neplatnosť**. „*Toto řešení působilo potíže tam, kde na neplatnosti právního úkonu nebyl intenzivnější zájem společnosti a kde ten, kdo byl neplatným právním úkonem dotčen, se této neplatnosti nedovolal.*“^[20] Napriek absencii zákonnej úpravy súdna prax tento rigidný prístup prelomila, keď dospela k záveru, že ak poručiteľ nezanechal neopomenuteľným dedičom tzv. povinný diel, závet bol „iba“ relatívne neplatný – t. j. považoval sa za platný, pokiaľ sa dotknutý (t. j. opomenutý) dedič neplatnosti nedovolal (R V/1967).

Neskôr prijatá novela Občianskeho zákonníka, zák. č. 131/1982 Zb., rozšírila relatívnu neplatnosť aj na ďalšie prípady, pri ktorých mal zákonodarca za to, že „... se k neplatnosti právního úkonu neváže tak intenzivní zájem společnosti.“^[21] Dôvodová správa k tomu uvádzala: „*Společenské potřebě neodpovídá, aby se všemi v zákoně uvedenými důvody neplatnosti právního úkonu byly nadále spojovány důsledky tzv. absolutní neplatnosti právního úkonu. Proto nová úprava (§ 40a) některé z dosavadních důvodů neplatnosti vyčleňuje a stanoví, že v těch případech se pokládá právní úkon za platný, pokud se ten, kdo je neplatným úkonem dotčen, neplatnosti právního úkonu nedovolá (tzv. relativní neplatnost). Znamená to tedy, že pokud oprávněné osoby své právo dovolat se neplatnosti právního úkonu neuplatní, anebo pokud je neuplatní ani prokurátor anebo národní výbor podle svých zákonních oprávnění, bude se na právní úkon, byť byl postižen důvodem relativní neplatnosti, pohlížet jako na platný. To posílí právní jistotu v těch případech, kde není společenský zájem na tom, aby se z relativní neplatnosti vyvozovaly důsledky, když vady právního úkonu jeho účastníci nevytýkají a nedovolávají se jich.*“

Dotknutá novela tak s účinnosťou od 01.04.1983 zaviedla do Občianskeho zákonníka § 40a, ktorý obsahoval **taxatívny výpočet prípadov tzv. relatívnej neplatnosti** (celkovo ich bolo deväť). Išlo o:

- a) vybavovanie „*iných ako bežných vecí*“ (označované aj ako „ostatné veci“), týkajúcich sa vecí v podielovom spoluvlastníctve niektorým zo spoluvlastníkov bez súhlasu ostatných spoluvlastníkov (§ 138 ods. 1), pričom pod spojením „*bežná vec*“ sa rozumela aj „*bežná záležitosť*“ a pod vybavovaním bežných, resp. iných ako bežných vecí aj „*hospodárenie*“, „*zariaďovanie*“ či „*nakladanie*“ s vecou^[22],
- b) potrebu súhlasu ostatných spoluvlastníkov s prevodom spoluvlastníckeho podielu iného spoluvlastníka (§ 140),
- c) vybavovania „*iných ako bežných vecí*“, týkajúcich sa spoločných vecí manželov jedným z manželov bez súhlasu druhého manžela (§ 145 ods. 1),
- d) vybavovania „*iných ako bežných vecí*“, týkajúcich sa spoločného užívania bytu niektorým zo spoločných užívateľov bez súhlasu ostatných užívateľov (§ 173 ods. 1),

- e) vybavovania „iných ako bežných vecí“, týkajúcich sa spoločného užívania pozemku niektorých užívateľov bytu bez súhlasu ostatných užívateľov (§ 211 ods. 1),
- f) určenia ceny za služby spôsobom, ktorý je v rozpore s cenovými predpismi (§ 229),
- g) určenia kúpnej ceny pri kúpnej zmluve, uzatvorenej podľa § 399 a nasl. a to tak, že dohodnutá cena prekročila (podstatne prekročila) cenu za porovnateľné veci (§ 399 ods. 2),
- h) opomenutia neopomenuteľných dedičov vo vzťahu k ich povinnému dielu (§ 479) a
- i) nedodržania dohodnutej formy právneho úkonu (§ 40 ods. 1)^[23].

Z dikcie § 40a ďalej vyplývalo, že relatívne neplatný právny úkon sa považoval za platný, pokiaľ sa ten, kto bol takýmto úkonom dotknutý, neplatnosti nedovolal. Zároveň platilo, že ak išlo o právny úkon, o ktorého registrácii rozhodlo **štátne notárstvo**, mohla byť jeho neplatnosť určená iba rozhodnutím súdu (§ 40a, ods. 2), čo svedčilo výkladu, podľa ktorého sa pod „dovolaním sa neplatnosti“ nemalo rozumieť iba domáhanie sa neplatnosti prostredníctvom súdu (to bolo nevyhnutné iba v prípade úkonov, registrovaných štátnym notárstvom), ale napríklad aj adresovaním prejavu o neplatnosti právneho úkonu a o jej dôvode druhému účastníkovi právneho úkonu (R 50/1985: „... Aby nastali účinky relatívnej neplatnosti právneho úkonu, stačí aj mimosúdne oznámenie osoby úkonom dotknutej, že sa dovoľáva tejto neplatnosti, a teda sa nevyžaduje v každom prípade výrok o neplatnosti rozsudkom súdu. Iba ak druhý účastník popiera uplatnený dôvod neplatnosti, potom je namieste, aby sa oprávnený dovolal súdnej ochrany. ...“^[24]).

Občiansky zákonník z roku 1964 (zák. č. 40/1964 Zb.) v znení od 01.01.1992

K zmene ustanovenia § 40a o relatívnej neplatnosti došlo až tzv. veľkou novelou Občianskeho zákonníka (zák. č. 509/1991 Zb.), účinnou od 01.01.1992, pri ktorej sa uvádza, že zmenila 80 % dovtedajšieho textu Občianskeho zákonníka^[25]. Oproti predchádzajúcej verzii, účinnej do 31.12.1991^[26], sa § 40a zmenil vo viacerých ohľadoch:

- a) predovšetkým sa **zmenil výpočet prípadov relatívne neplatných právnych úkonov** (čo bolo prirodzene ovplyvnené zmenami a doplneniami Občianskeho zákonníka jeho veľkou novelou z roku 1991) a to tak, že relatívne neplatnými právnymi úkonmi sa stali úkony, urobené s odkazom na ustanovenia **49a** (úkon urobený v omyle), **§ 140** (porušenie predkupného práva spoluvlastníka/-ov pri preveze spoluvlastníckeho podielu iného spoluvlastníka), **§ 145 ods. 1** (vybavovanie „iných ako bežných vecí“, patriacich do BSM jedným z manželov, bez súhlasu druhého manžela), **§ 479** (opomenutie tzv. neopomenuteľných dedičov v závete), **§ 589** (dojednanie kúpnej ceny v rozpore s cenovými predpismi), **§ 701 ods. 1** (vybavovanie „iných ako bežných vecí“ pri spoločnom nájme niektorým z nájomcov bez súhlasu ostatných nájomcov), ďalej **§ 40** (nedodržanie dohodnutej formy právneho úkonu),
- b) pravdepodobne (iba) nepozornosťou tvorcu veľkej novely sa **jeden z prípadov relatívne neplatného právneho úkonu neocitol v § 40a**, pri ktorom sa dovtedy (a aj pomerne dlho neskôr) uvádzalo, že ide o taxatívny výpočet prípadov relatívnej neplatnosti^[27], namiesto toho sa „objavil“ na inom mieste zákona – v § 775 a vyplýva z neho (okrem iného), že odmenu sprostredkovateľa treba dojednať v súlade so všeobecne záväznými právnymi predpismi, inak je zmluva neplatná podľa § 40a^[28],

c) ustanovenie sa **doplnilo o nový text**, z ktorého vyplýva:

- jednak to, že **relatívnej neplatnosti právneho úkonu sa nemôže dovolávať ten, kto ju sám spôsobil** (druhá veta 40a), pôvodne totiž platilo, že tejto neplatnosti samohol domáhať aj účastník, ktorý neplatnosť spôsobil: „Ustanovenie **§ 40a O. z.** teraz upravuje tzv. relatívnu neplatnosť právnych úkonov v tých prípadoch, v ktorých spoločnosť nemá záujem na neplatnosti úkonov, ak sa jej nedovolia tí, ktorí sú nimi dotknutí. **Za oprávnených dovoliť sa neplatnosti právneho úkonu treba považovať všetkých jeho účastníkov, teda i toho, ktorý sám vlastným úkonom, urobeným v rozpore s objektívnym právom, relatívnu neplatnosť právneho úkonu vyvolal.** Okrem účastníkov právneho úkonu môžu sa dovoliť relatívnej neplatnosti i tí, ktorí boli na svojich právach právnym úkonom opomenutí (tretie osoby). Prípady relatívnej neplatnosti právnych úkonov sú v ustanovení **§ 40a ods. 1 O. z.** taxatívne vypočítané a tento výpočet nemožno ani analogicky rozširovať ešte na ďalšie prípady.“^[29],
- a zároveň, že ak je právny úkon v rozpore so všeobecne záväzným právnym predpisom o cenách, **je neplatný iba v rozsahu, v ktorom odporuje tomuto predpisu**, ak sa ten, kto je takým úkonom dotknutý, neplatnosti dovoľá (štvrtá veta 40a).

III. Slabé miesta aktuálnej právnej úpravy neplatnosti právnych úkonov a na ne reagujúca rozhodovacia činnosť súdov

Z vyššie uvedeného textu vyplýva viacero zistení:

a) podľa stavu *de lege lata* sa neplatnosť rozlišuje na absolútnu a relatívnu, a to nielen z teoretického hľadiska, ale aj z hľadiska jej legislatívneho vyjadrenia (porovnaj § 40a OZ o relatívnej neplatnosti v kontexte sostatnými ustanoveniami o neplatnosti právnych úkonov),

b) pre rozlíšenie absolútnej neplatnosti od relatívnej neplatnosti sa používa pomerne jednoduchá výkladová pomôcka, a síce – ak nejde o relatívnu neplatnosť, ktorá je v zákone vymedzená taxatívne (§ 40a, rozšírený o § 775 Občianskeho zákonníka), je právny úkon neplatný absolútne, z čoho možno usudzovať, že prípadov absolútnej neplatnosti bude viac (aj s ohľadom na všeobecné ustanovenie § 39, podľa ktorého je neplatný (*každý*) právny úkon, ktorý svojím obsahom alebo účelom odporuje zákonu alebo ho obchádza alebo sa prieči dobrým mravom, ako aj na viacero ďalších ustanovení, osobitne § 37, ods. 1 a 2, § 38, ods. 1 a 2, § 39a a pod.)^[30],

c) rozlíšenie neplatnosti na relatívnu a absolútnu vyvoláva viacero významných právnych následkov, ktorým sme sa vo všeobecnosti venovali v úvodnej časti príspevku. Jedným z nich je (aj) ten, podľa ktorého relatívne neplatný právny úkon je možné zhojiť či už jeho ratihabíciou alebo konvalidáciou, kým pri absolútne neplatnom právnom úkone takáto možnosť neexistuje.

Kameňom úrazu sa stal práve posledný nami vyslovený záver, resp. právny následok, ktorý je v ňom uvedený, týkajúci sa možnosti zhojenia (iba) relatívne neplatného právneho úkonu^[31]. Tento rozlišovací znak, stále razený právnou teóriou, totiž v poslednej dobe opakovane narazil na bežnú i aplikačnú prax a to v takej miere, že aplikačná prax bola nútená sa od nej odkloniť, a to z jednoduchej potreby zachovať zmysel a účel práva (právnej regulácie) a uviesť ho do života spôsobom, aby odrážal reálne potreby tých, ktorým je právo určené.

Ako príklad môže vhodne poslúžiť katastrálne konanie, v ktorom sa rozhoduje o návrhu na vklad vlastníckeho práva do katastra nehnuteľností, pričom listina, ktorá má byť podkladom pre rozhodnutie, napr. zmluva o prevode vlastníctva bytu, trpí nedostatkami, pre ktoré kataster konanie preruší a vyzve účastníkov na ich odstránenie „*formou uzavretia dodatku k zmluve*“. Čo však v prípade, ak sa nedostatok týka absencie takej náležitosti zmluvy, ktorú výslovne a rigidne predpisuje zákon (§ 5 ods. 1, zák. č. 182/1993 Z. z. o vlastníctve bytov a nebytových priestorov^[32]), v dôsledku čoho by mala byť zmluva absolútne neplatná^[33]? Je možné takúto vadu dodatočne („*prostredníctvom dodatku*“) odstrániť s cieľom, aby sa z absolútne neplatného právneho úkonu stal právny úkon platný?

Napriek tomu, že sa touto otázkou zaoberala teória i prax opakovane, doteraz v nej nie je dosiahnutá všeobecná zhoda. Ešte stále sa tak stretávame s názormi, že ak zákon určuje náležitosti zmluvy normou kogentnej povahy, má byť zmluva neplatná ako celok a teda nie je možné uviesť ju do súladu s právnym poriadkom nijakým spôsobom, ani „*uzavretím dodatku*“ – na absolútne neplatnú zmluvu sa totiž hľadí ako keby nevznikla, takže „*nie je čo zhojiť*“^[34], ^[35]. Tento, skôr formalisticky správny záver, však prelomili viaceré rozhodnutia, preferujúce voľnejší (teleologický) výklad, opretý o princíp autonómie zmluvných strán, celkovú povahu súkromného práva, ako aj spoločenskú a hospodársku funkciu zmluvy ako takej (uvádzame ich nižšie). Podľa názoru JUDr. Valachoviča by sa malo pri absencii náležitostí v zmluve o prevode vlastníctva bytu vo vzťahu k neplatnosti právneho úkonu napríklad rozlišovať, o akú konkrétnu chýbajúcu náležitosť ide: „*Ak teda účastníci zmluvy o prevode nehnuteľnosti jednoznačne prejavia svoj úmysel za dohodnutých podmienok previesť určitú nehnuteľnosť, resp. byt alebo nebytový priestor, či už za dohodnutú kúpnu cenu či inú protihodnotu (zámena bytov alebo nebytových priestorov) alebo bezplatne, a tento ich prejav je jednoznačný, určitý a zrozumiteľný nie je dôvod zamietat návrh na vklad vlastníckeho práva pre absenciu formálnych náležitostí zmluvy, uvedených v písm. b), c), d) a g) ust. § 5 ods. 1 ZoVBaNP. O neurčitosti prejavu vôle a následnej neplatnosti zmluvy by sme mohli uvažovať, podľa nášho názoru, len vtedy, ak by zmluva neobsahovala všetky údaje o byte ako predmete prevodu v zmysle písm. a) predmetného ustanovenia. Domnievame sa, že absencia ostatných náležitostí však nemôže spôsobovať neplatnosť zmluvy o prevode vlastníctva z dôvodu, že právne následky spojené s týmito náležitosťami vyplývajú, či už z evidencie katastra nehnuteľností alebo aj iných ustanovení tohto zákona.*“^[36]

Spomedzi ďalších odborných vyjadrení možno uviesť všeobecne formulovaný názor JUDr. Hullu, ktorý považuje zásahy do zmlúv (aj) na slovenskej úrovni za mimoriadne aktuálne. Keďže táto oblasť právnej regulácie nie je zásadne upravená harmonizovanou/unifikovanou právnou úpravou, je potrebné na tieto otázky odpovedať na úrovni vnútroštátneho (slovenského) práva. Zároveň však tvrdí, že určitým zovšeobecneniam pri pohľade „mimo taniera slovenského práva“ sa však neubránime. „... Napriek zásadným odlišnostiam medzi právnou úpravou jednotlivých členských štátov môžeme povedať, že dochádza k zmene východísk či perspektív pri posudzovaní úlohy súdneho rozhodovania o osude súkromnoprávných zmlúv. Na význame strácajú jasné normatívne pravidlá, presne stanovujúce, čo a za akých podmienok má súd zohľadniť a aké následky má z danej okolnosti vyvodiť. Narastá využívanie generálnych klauzúl a otvorených, neurčitých pojmov. ... V rámci tohto všetkého sa zvyšujú nároky na rozhodovaciu činnosť sudkýň a sudcov, ktoré by mali, parafrázujúc Kanta, rozhodovať podľa generálnych klauzúl a neurčitých pojmov tak, aby ich rozhodnutia mohli byť použité ako všeobecne

platné pravidlo správania sa. Zvýšený význam tak nadobúdajú rôzne hodnotiace, resp. „vyvažovacie“ prístupy súdu, vrátane posudzovania makroekonomických dopadov súdnych rozhodnutí. ...“.^[37]

Autori Jakubáč – Polák k tejto problematike uvádzajú, že: „*Rigorózný, striktné gramatický výklad ustanovenia o neplatnosti právnych úkonov podľa § 39 Občianskeho zákonníka vedie, resp. by viedol ku konštatovaniu absolútnej neplatnosti právnych úkonov kvôli ich rozporu so zákonom aj v tých situáciách, kedy z pohľadu záujmov spoločnosti (a s prihliadnutím k zásade zmluvnej voľnosti), by bol žiaducim iný, menej prísny výklad relevantnej právnej normy. ... V aplikačnej praxi (a to v rozhodovacej činnosti súdov a dozornej činnosti prokuratúry) badať určitý príklon k voľnejšiemu výkladu právnej úpravy neplatnosti právneho úkonu kvôli rozporu s § 39 Občianskeho zákonníka a to v prospech výkladu favorizujúceho platnosť právneho úkonu.*“, autori však na rovnakom mieste zároveň konštatujú: „*Je však potrebné poznamenať, že tento prístup spôsobuje aplikačnej praxi ťažkosti, nakoľko určenie toho, ktorá podmienka vo vzťahu k realizácii určitého právneho úkonu ustanovená osobitným právnym predpisom ešte musí, alebo už nemusí byť naplnená, je neraz pomerne náročné.*“^[38]

Viacero orgánov s rozhodovacou právomocou, vrátane súdov, ako aj zástupcovia vedeckého života, tak svojimi rozhodnutiami a názormi prekonávajú zastaranú teóriu o neplatnosti právnych úkonov a neplatnosť vykladajú v súlade s účelom a zmyslom zákona a so zásadami, na ktorých by malo byť to-ktoré právne odvetvie postavené. Na ilustráciu si dovoľujeme uviesť niekoľko z nich. Podotýkame, že prezentované názory a rozhodnutia českých súdov sa viažu k obdobiu, kedy v Českej republike i v Slovenskej republike platil Občiansky zákonník z roku 1964 (zák. č. 40/1964 Zb.) a napriek tomu, že po rozdelení Československa neostal jeho obsah identický (každá republika k nemu prijímala „vlastné“ novely), na posúdenie platnosti či neplatnosti právnych úkonov to nemalo vplyv.

K problematike neplatnosti právneho úkonu zaujal stanovisko aj Ústavný súd Slovenskej republiky v náleze IV. ÚS 15/2014-77^[39], v závere ktorého sa uvádza: „*Na základe uvedeného možno zhrnúť, že nesplnenie tzv. technickej jednoty zmluvy o prevode nehnuteľnosti (pevné spojenie jednotlivých listov formou zošitia šnúrou) v prípade, ak zmluva má viac ako jeden list, nemá za následok neplatnosť právneho úkonu v zmysle § 40 ods. 1 OZ v spojení s § 46 ods. 2 OZ. Ústavný súd vo svojej judikatúre opakovane pripomína, že prílišný právny formalizmus a prehnané nároky na formuláciu zmluvy nemožno z ústavnoprávneho hľadiska akceptovať, lebo evidentne zasahujú do zmluvnej slobody občana vyplývajúcej z princípu zmluvnej voľnosti (autonómie vôle) podľa čl. 2 ods. 3 ústavy. Ústavný súd zároveň zdôrazňuje, že jedným zo základných princípov výkladu zmlúv je priorita výkladu, ktorý nevedie k neplatnosti zmluvy, pred takým výkladom, ktorý vedie k neplatnosti, ak do úvahy prichádzajú obidva výklady. Je tak vyjadrený a podporovaný princíp autonómie zmluvných strán, povaha súkromného práva a s ním spojená spoločenská a hospodárska funkcia zmluvy. Neplatnosť zmluvy má byť teda výnimkou, a nie zásadou. Taká prax, keď všeobecné súdy preferujú celkom opačnú tézu uprednostňujúcu výklad vedúci k neplatnosti zmluvy pred výkladom nezakladajúcim jej neplatnosť, preto nie je ústavne konformná a je v rozpore s princípmi právneho štátu vyplývajúcimi z čl. 1 ústavy (k tomu pozri I. ÚS 242/07, I. ÚS 243/07, IV. ÚS 340/2012).*“

Podobne Ústavný súd Slovenskej republiky konštatoval vo svojom uznesení, že: „*Ústavný súd nepodáva výklad zákonov, v rámci konania o sťažnosti sa zameriava na posúdenie zlučiteľnosti účinkov ich interpretácie a aplikácie s obsahom základných práv a slobôd. Ústavný súd už v súvislosti s*

posudzovaním interpretácie zákonov, hoci v inom kontexte, vyslovil, že všeobecný súd nie je absolútne viazaný doslovným znením zákona, ale môže a musí sa od neho odchýliť, pokiaľ to vyžaduje účel zákona, história jeho vzniku, systematická súvislosť alebo niektorý z ústavnoprávnych princípov (I. ÚS 306/2010). Interpretácia zákona však nemôže popierať účel a zmysel právnej úpravy a vo svojich dôsledkoch reštriktívne zasahovať do základných práv a slobôd, ktorých rešpektovanie je súčasťou základných princípov právneho štátu. Svoje závery musí súd zároveň presvedčivo odôvodniť.“^[40]

Rovnaký prístup k interpretácii a aplikácii zákona zrejme badať aj v susednej Českej republike. Ústavný súd Českej republiky vo svojom náleze z 28.2.2013, sp. zn. III. ÚS 3900/12 napríklad vnímal zásah do zmluvnej slobody zo strany súdu ako zásah do ľudskej slobody: „Záver, že určitý právni úkon je neplatný pro neurčitost jeho předmětu, se musí opírat o rozumný výklad dotčeného zákonného ustanovení. Nelze vystačit pouze s gramatickým výkladem. Významnou roli zde hraje především výklad teleologický. Je proto nutné se vždy ptát po účelu zákonného příkazu či zákazu. Ústavní soud zdůrazňuje, že v soukromoprávní sféře je třeba určitost právního úkonu posuzovat vždy ve vztahu ke konkrétním okolnostem daného případu, přičemž pro interpretaci obsahu závazkového vztahu je rozhodující skutečná vůle obou smluvních stran v době uzavření smlouvy. V této souvislosti Ústavní soud připomíná, že v soukromém právu se aplikuje zásada pacta sunt servanda (smlouvy se musí dodržovat) – a to i v případech, kdy je to pro některou ze smluvních stran nevýhodné. Smluvní strana si musí být vědoma své odpovědnosti ve smluvních vztazích a nemůže smlouvy uzavírat, a později namítat jejich neplatnost dle své vlastní vůle. V soukromoprávní sféře platí zásada, že co není zakázáno, je dovoleno. Každý zákonný zásah do této sféry je třeba vnímat jako omezení lidské svobody, a proto je nutno vykládat ustanovení o neplatnosti právních úkonů pro rozpor se zákonem restriktivně, a nikoli extenzivně. Opačný výklad by byl v rozporu s článkem 4 odst. 4 Listiny, podle něhož při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod (v tomto případě smluvní volnosti stran) musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu a taková omezení nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena.“

Krajský súd v Hradci Králové v rámci konania, týkajúceho sa (aj) neplatnosti právneho úkonu, napríklad akcentoval **rozlíšenie** nepresnosti prejavu od neurčitosti vôle – nie každá nepresnosť prejavu totiž musí automaticky viesť k neurčitosti vôle. „Právni úkon je neurčitý tehdy, jestliže srozumitelně vyjádřený obsah má takové věcné nedostatky, že je nelze překlenout ani s použitím interpretačních pravidel. Nejsou-li ve smlouvě o převodu bytových a nebytových jednotek označeny jednotky přesně dle prohlášení vlastníka, ale jsou označeny v souladu se zápisy v katastru nemovitostí, a je-li tak vyloučena záměna označeného předmětu smlouvy s předmětem jiným, nejde o neurčitost projevu vůle účastníků smlouvy [§ 5 odst. 1 písm. c) zákona č. 265/1992 Sb.], **ale toliko o nepřesnost, jež na srozumitelnost, a určitost právního úkonu nemá vliv.**“^[41]

Podobne pristupoval k „nepresnosti“ prejavu aj Najvyšší súd Českej republiky, keď konštatoval: „Pokud je právnická osoba v právním úkonu označena nepřesně obchodním jménem nebo názvem, který nenáleží jiné právnické osobě, avšak v tomto úkonu je uvedeno správné identifikační číslo této právnické osoby, není právní úkon neplatný pro nedostatek způsobilosti této osoby mít práva a povinnosti.“^[42]

Záver

Vyhlásenie zmluvy za neplatnú predstavuje vážny zásah do právneho postavenia jednotlivca, ako aj do viacerých zásad, na ktorých je súkromné právo budované (osobitne zásada individuálnej

autonómie^[43]). Preto by k nemu malo dochádzať iba výnimočne, ak všeobecný záujem vyhlásiť právny úkon za neplatný objektívne a zjavne presiahne individuálny záujem jednotlivca (*Neplatnosť zmluvy má byť teda výnimkou, a nie zásadou.*^[44]). Podobne prekonaná je aj preferencia absolútnej neplatnosti právneho úkonu pred relatívnou neplatnosťou.

Tieto závery našli odraz v (novom) českom Občianskom zákonníku (zák. č. 89/2012 Sb.), ktorý jednak prioritizuje relatívnu neplatnosť právnych úkonov (právných jednání) pred absolútnou neplatnosťou a zároveň relatívnu neplatnosť zovšeobecňuje, keďže ju nespája s taxatívnym výpočtom konkrétnych prípadov neplatnosti spôsobom, ako to bolo v predchádzajúcej právnej úprave^[45]. Český Občiansky zákonník v súvislosti s neplatnosťou právneho úkonu už v prvom všeobecnom ustanovení o neplatnosti právnych úkonov (v § 574) zavádza pravidlo, podľa ktorého je potrebné hľadiť na právny úkon skôr ako na platný než ako na neplatný, čo dôvodová správa primárne vysvetľuje povahou súkromného práva ako takého: „(p)ovahe súkromného práva a rozumnej potrebe bežných súkromných občianskych stykov zodpovedá ako hlavná zásada pravidlo, že je namieste hľadať skôr dôvody pre platnosť právneho úkonu ako pre jeho neplatnosť (zásada potius valeat actus quam pereat).“

V snahe obmedziť zásahy štátu do zmluvnej autonómie subjektov súkromného práva z úradnej povinnosti (*ex offio*), bez možnosti dodatočného zhojenia právneho úkonu český zákonodarcu zúžil prípady absolútnej neplatnosti na minimum spôsobom, že ich explicitne pomenoval v § 588 ods. 1 a 2. Ide v nich o prípady rozporu právneho úkonu s dobrými mravmi a so zákonom, avšak len za predpokladu, že to vyžaduje zmysel a účel zákona (§ 588 ods. 1^[46]). O absolútne neplatný právny úkon pôjde aj vtedy, ak sa má na základe neho plniť niečo, čo nie je možné („*něco nemožného*“^[47]). V § 588^[48] je následne zakotvená možnosť súdu prihliadnuť na absolútne neplatný právny úkon aj bez návrhu (t. j. môže konať *ex offio*), a to v troch prípadoch – a) ak sa právny úkon zjavne prieči dobrým mravom, b) ak odporuje zákonu a zjavne narušuje verejný poriadok, c) ak zaväzuje na plnenie, ktoré je od počiatku nemožné. V iných prípadoch, pri ktorých je neplatnosť právneho úkonu ustanovená na ochranu záujmov konkrétnej osoby, koná súd iba na návrh (námietku) takejto osoby, v opačnom prípade, t. j. ak takáto osoba neplatnosť právneho úkonu nenamietne, právny úkon sa považuje za platný (§ 586 ods. 1 a 2), t. j. v týchto prípadoch ide o tzv. relatívnu neplatnosť právneho úkonu.

V Slovenskej republike platí Občiansky zákonník z roku 1964 v znení, ktoré je vo vzťahu k neplatnosti právnych úkonov dávno prekonané^[49]. Šancu na zmenu vidíme v rekodifikácii slovenského súkromného práva, keďže s legislatívnou revíziou teórie o neplatnosti právnych úkonov počíta aj vládou schválený Legislatívny zámer Občianskeho zákonníka z roku 2009: „K zásadnej zmene dôjde pri posudzovaní neplatnosti právnych úkonov. Na rozdiel od platného stavu sa ťažisko presunie na relatívnu neplatnosť právnych úkonov, kým prípady absolútnej neplatnosti sa budú uplatňovať len výnimočne, v prípadoch ak je právny úkon v rozpore so zákonom, s dobrými mravmi a ak zákon obchádza.“^[50]

Tento úmysel sa premietol aj do prvej pracovnej verzie návrhu nového Občianskeho zákonníka, v ktorom bola neplatnosť právneho úkonu zaradená do ustanovení §§ 248 – 255, pričom hneď v prvom ustanovení (v § 248) sa uvádzalo, že: „Právny úkon treba považovať skôr za platný ako za neplatný.“

Napriek tomu, že s odovzdanou verziou návrhu sa ďalej nepracovalo, rekodifikácia súkromného práva ostala naďalej aktuálna.

Odhodlanie zmeniť slovenské súkromné právo zapracovala do svojho programového vyhlásenia aj vláda, ktorá vzišla z volieb z marca 2020, uvádza sa v ňom: „*Vláda SR sa zaväzuje vypracovať nový Občiansky zákonník a zákon o obchodných spoločnostiach, a to po dôslednej participatívnej diskusii o jeho základných právnych inštitútoch a na základe spoločenskej zhody, berúc do úvahy praktické skúsenosti spojené s uvádzaním novej českej úpravy do praxe.*“^[51] Do akej miery sa jej podarí uspieť však dokážeme posúdiť pravdepodobne až o štyri roky.

Použité informačné zdroje

ZÁSADY KOORDINÁCIE ČESKEJ A SLOVENSKEJ TERMINOLÓGIE, ČESKOSLOVENSKÝ TERMINOLOGICKÝ ČASOPIS, orgán Československej ústrednej terminologickej komisie pri Prezídiu ČSAV ROČNÍK III – 1964 – ČÍSLO 3, VYDAVATEĽSTVO SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED V BRATISLAVE, str. 129 a nasl.

Bajánková, J. – Vojčík, P., Neplatnosť právnych úkonov a rozhodovacia prax súdov, IN: Ingerencia súdov do súkromnoprávných zmlúv: Zásahy súdov do obsahu súkromnoprávných zmlúv, Justičná akadémia Slovenskej republiky, Pezinok, 2014, ISBN 978-80-970207-7-4

Baudyš, P., Relativní platnost smlouvy, Bulletin advokacie, 2001, č. 5

Češka, Z. a kol., Občianský zákoník. Svazek I., Praha : Panorama, 1987, 11-043-87-01

Eliáš, K. a kol., Občianský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. Praha : LINDE PRAHA, a. s., 2008, ISBN: 978-80-7201-687-7

Hulla, P., Zásahy súdov do obsahu zmlúv: všeobecné otázky a stav Riešenia, Ingerencia súdov do súkromnoprávných zmlúv: Zásahy súdov do obsahu súkromnoprávných zmlúv, zborník je súčasťou riešenia projektu APVV-0518-11 s názvom „Ingerencia súdov do súkromnoprávných zmlúv“, ISBN 978-80-970207-7-4

Jakubáč, R. – Polák, A., Legislatívno-technické vyjadrenie (ne)platnosti právnych úkonov a katastrálne konanie , str. 4.

Lazar, J. a kol., Občianske právo hmotné, 1. zväzok, IURIS LIBRI, Bratislava, 2014, ISBN: 978-80-89635-08-5

Lazar, J., Legislatívny zámer kodifikácie súkromného práva, IN: Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva, Žilina : Eurokódex, ISBN: 978-80-89363-14-8

Knapp, V. a kol., Učebnica občianskeho a rodinného práva, Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1956, 301-210 – 358 – II. vyd.

Števček, M., Dulak, A., Bajánková, J., Fečík, M., Sedlačko, F., Tomašovič, M. a kol. *Občiansky zákonník I. § 1 – 450. 2. vydanie. Komentár.* Praha : C. H. Beck, 2019, ISBN: 978-80-7400-597-8

Valachovič, M., K náležitostiam zmluvy o prevode vlastníctva bytu a nebytového priestoru, Justičná revue, 64, 2012, č. 4

Legislatívny zámer Občianskeho zákonníka schválený vládou SR 14. 01. 2009

<http://www.najpravo.sk/clanky/paragrafove-znenie-prvej-pracovnej-verzie-navrhu-noveho-obcianskeho-zakonnika.html>

Dôvodová správa k českému Občianskemu zákonníku (zák. č. 89/2012 Sb.), str. 6 – 7

Občiansky zákonník (zák. č. 141/1950 Zb.)

Občiansky zákonník (zák. č. 40/1964 Zb.), v znení účinnom do 31.12.1991

Občiansky zákonník (zák. č. 40/1964 Zb.), v aktuálnom znení

Občanský zákoník (zák. č. 89/2012 Sb.)

Zákon č. 182/1993 Z. z. o vlastníctve bytov a nebytových priestorov v znení neskorších predpisov

Zák. č. 278/1993 Z. z. o správe majetku štátu

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 1. júla 2009, II. ÚS 398/08-37

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 28. apríla 2014, sp. zn. IV. ÚS 15/2014-77

Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 142/2015 z 10. marca 2015

Nález Ústavného súdu SR z 22. júna 2017, sp. zn. II. ÚS 796/2016-65

Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR z 5. októbra 2006, sp. zn.: 3Sžo 84/2006

Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR z 28.4.2009, spis. zn. 1 Sžo 177/2008

Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 19. 10. 2010, sp. zn. 5M Cdo 11/2009

Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR z 24.10.2010, spis. zn. 6 Sžo 191/2010

Rozhodnutie Krajského soudu v Hradci Králové z 29. 12. 1998, sp. zn. 30 Ca 21/98

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 15.01.2001, sp. zn. 22 Cdo 2480/2000

Nález Ústavného súdu Českej republiky z 28.2.2013, sp. zn. III. ÚS 3900/12

Uznesení Nejvyššího soudu České republiky z 16.08.2016, 21 Cdo 1012/2016

Poznámky pod čiarou

[1] Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 142/2015 z 10. marca 2015

[2] Nález Ústavného súdu Českej republiky z 28.2.2013, sp. zn. III. ÚS 3900/12. Celá právna veta znie: „Závěr, že určitý právní úkon je neplatný pro neurčitost jeho předmětu, se musí opírat o rozumný výklad dotčeného zákonného ustanovení. Nelze vystačit pouze s gramatickým výkladem. Významnou roli zde hraje především výklad teleologický. Je proto nutné se vždy ptát po účelu zákonného příkazu či zákazu. Ústavní soud zdůrazňuje, že v soukromoprávní sféře je třeba určitost právního úkonu posuzovat vždy ve vztahu ke konkrétním okolnostem daného případu, přičemž pro interpretaci obsahu závazkového vztahu je rozhodující skutečná vůle obou smluvních stran v době uzavření smlouvy. V této souvislosti Ústavní soud připomíná, že v soukromém právu se aplikuje zásada *pacta sunt servanda* (smlouvy se musí dodržovat) – a to i v případech, kdy je to pro některou ze smluvních stran nevýhodné. Smluvní strana si musí být vědoma své odpovědnosti ve smluvních vztazích a nemůže smlouvy uzavírat, a později namítat jejich neplatnost dle své vlastní vůle. V soukromoprávní sféře platí zásada, že co není zakázáno, je dovoleno. Každý zákonný zásah do této sféry je třeba vnímat jako omezení lidské svobody, a proto je nutno vykládat ustanovení o neplatnosti právních úkonů pro rozpor se zákonem restriktivně, a nikoli extenzivně. Opačný výklad by byl v rozporu s článkem 4 odst. 4 Listiny, podle něhož při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod (v tomto případě smluvní volnosti stran) musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu a taková omezení nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena.“, dostupné na: <https://iudictum.cz/96440/iii-us-3900-12-2>

[3] Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 28. apríla 2014, sp. zn. IV. ÚS 15/2014-77

[4] Samotné slovo „vada“ a od neho odvodené ekvivalenty, napr. vadnosť a pod., nemá oporu v slovníku spisovného slovenského jazyka, napriek tomu sa z neho stal ustálený právny pojem a odborná verejnosť s ním pracuje s porozumením. Slovo „vada“ má pôvod v češtine, t. j. ide o tzv. čechizmus, ktorý sa dostal do nášho právneho poriadku v rámci procesu koordinácie českej a slovenskej terminológie, ktorá sa dotkla aj právneho jazyka. K tomu čítaj napr.: „Koordinácia českej a slovenskej terminológie vo všetkých vedných a výrobných odboroch je jednou zo základných úloh Československej ústrednej terminologickej komisie. Tejto úlohe treba venovať zvýšenú pozornosť nielen z hľadiska priaznivého vývoja oboch našich jazykov, ale aj z hľadiska presného dorozumievania medzi príslušníkmi našich dvoch národov. Starostlivosť o koordináciu českej a slovenskej terminológie teda patrí k vážnym štátnopolitickým úlohám.“, IN: ZÁSADY KOORDINÁCIE ČESKEJ A SLOVENSKEJ TERMINOLÓGIE, ČESKOSLOVENSKÝ TERMINOLOGICKÝ ČASOPIS orgán Československej ústrednej terminologickej komisie pri Prezídii ČSAV ROČNÍK III – 1964 – ČÍSLO 3, VYDAVATELSTVO SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED V BRATISLAVE, str. 129 a nasl. (dostupné aj na: https://www.juls.savba.sk/ediela/CSterm/1964/3/1964-3_hi.pdf). K tomu viď napr. aj: „Podstatné meno *vada* a od neho utvorené prídavné meno *vadný* sa v Krátkom slovníku slovenského jazyka hodnotia ako nesprávne a namiesto nich sa ako správne ponúkajú podstatné mená **chyba**, **kaz**, **nedostatok**, **porucha** a prídavné mená **chybný**, **kazový**, **pokazený**, **poruchový**, **poškodený**, **nevýhovujúci**. Rovnako sú v spisovnom jazyku neadekvátne ďalšie odvodené výrazy ako *vadnosť*, *závada*, *závadnosť* alebo *závadný*. ... Namiesto nesprávnych výrazov rečová *vada*; *vady materiálu*; *vadný výrobok*; *závadná voda*; *konštrukčné vady*; *byť bez vady*; *vada motora* používame v spisovnom jazyku tieto výrazy: rečová **chyba**; **chyby** (**nedostatky**) *materiálu*; **chybný**

(nevýhovujúci) výrobok; znečistená (kontaminovaná) voda; konštrukčné chyby; byť bez chyby; porucha motora atď. IN: <http://www.culture.gov.sk/vdoc/325/jazykove-okienko-vsetky-uverejnene-poznamky-1d1.html>

[5] Teória súkromného práva rozlišuje, popri vadnosti právneho úkonu, aj **zdanlivý právny úkon** (*non negotium*, ničotný právny úkon). Ide o právny úkon, ktorý nemá vôbec náležitosti právneho úkonu, a preto sa naň neprihliada – hľadá sa naň, akoby sa nebol urobil. V platnom Občianskom zákonníku nemáme explicitnú úpravu vadného právneho úkonu, na rozdiel napr. od českého Občianskeho zákonníka (zák. č. 98/2014 Sb.), ktorý ho pojal do ustanovení § 551 až 554 (**zdanlivé právni jednání**). So „zdanlivosťou“, prípadne „ničotnosťou“ sa však, v rámci súkromného práva, môžeme stretnúť napr. v rodinnom práve, ktoré rozlišuje neplatné manželstvo a zdanlivé/putatívne/neexistujúce manželstvo (*non matrimonium*), t. j. také, ktoré vôbec nevzniklo – od počiatku neexistuje, k tomu viď napr. Lazar, J. a kol. Občianske právo hmotné, 1. zväzok, IURIS LIBRI, Bratislava, 2014, ISBN: 978-80-89635-08-5, s. 306 a k tomu porovnaj napr. žalobu pre ničotnosť – IN: Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 1. júla 2009, II. ÚS 398/08-37, str. 17

[6] Lazar, J. a kol., Občianske právo hmotné, 1. zväzok, IURIS LIBRI, Bratislava, 2014, ISBN: 978-80-89635-08-5, s. 132

[7] Bajánková, J. – Vojčík, P., Neplatnosť právnych úkonov a rozhodovacia prax súdov, IN: Ingerencia súdov do súkromnoprávných zmlúv: Zásahy súdov do obsahu súkromnoprávných zmlúv, Justičná akadémia Slovenskej republiky, Pezinok, 2014, ISBN 978-80-970207-7-4, str. 23

EAN 9788097020774, str. 23

[8] „Vo všeobecnej rovine možno povedať, že neplatný je právny úkon, ktorý nemá niektorú z náležitostí, ktoré zákon pod sankciou neplatnosti právneho úkonu vyžaduje. **Pritom Občiansky zákonník pojem „absolútna neplatnosť“ nepoužíva. Používa len termín „neplatnosť“**, preto platí, že pokiaľ je nejaká vada právneho úkonu sankcionovaná neplatnosťou (a nejde pritom o niektorý z prípadov relatívnej neplatnosti), ide o absolútne neplatný právny úkon.“, IN: Nález Ústavného súdu SR z 22. júna 2017. sp. zn. II. ÚS 796/2016-65

[9] Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 19. 10. 2010, sp. zn. 5M Cdo 11/2009

[10] „Český jazyk má oproti mnoha jiným jazykům určitý svéráz ohledně záporů. Logickou odchylku lze dokumentovat na prosté větě, která v českém jazyce zní „Nejdu nikam“, oproti logičtějšímu vyjádření těžší myšlenky v angličtině slovy „Jdu nikam“. Se stejnou logikou přijala naše právní teorie výraz „relativní neplatnost“ pro právní úkony, které jsou relativně platné. Jako na platné na ně totiž pohlížíme až do té doby, dokud se ten, kdo je vadou právního úkonu dotčen, nedovolá právně významným způsobem vady právního úkonu a nevysloví, že pro určitou vadu konkrétní právní úkon považuje za neplatný. Je jistě každému známo, že vady právních úkonů podléhající tomuto režimu, kterému jsme si již zvykli říkat relativní neplatnost, jsou taxativně uvedeny v § 40a občanského zákoníku.“ K tomu viď napr. Baudyš, P., Relativní platnost smlouvy, Bulletin advokacie, 2001, č. 5, s. 52.

[11] „Případy relativní neplatnosti právních úkonů sú v ustanovení § 40a ods. 1 O. z. taxativně vypočítané a tento výpočet nemožno ani analogicky rozšiřovat ešte na ďalšie prípady.“ IN: K novelizaci občanského práva z roku 1982, Stanovisko Nejvyššího soudu (NS) SR z 22.05.1985, sp. zn. Cpj 13/85,

Sb. NS v čísle vydání (svazku) 9-10 ročník 1985 na straně 493. Uveřejněno pod pořadovým (publikačním) číslem: 50/1985, dostupné napr. IN: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/4/2951/1/2>. K tomu pozri aj: „*Trpí-li právní úkon vadou, kterou zákon sankcionuje neplatností, a nejde-li o některý z případů uvedených taxativně (R 50/1985) v ust. § 40a, je absolutně neplatný.*“ Zucklínová, M., IN: Eliáš, K. a kol. Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. Praha : LINDE PRAHA, a. s., 2008, ISBN: 978-80-7201-687-7, str. 264

^[12] Dovolat sa neplatnosti právneho úkonu podľa § 40a OZ je možné napríklad aj **podaním námietky v katastrálnom konaní o povolení vkladu**. Katastrálny úrad (dnes okresný úrad, katastrálny odbor) je povinný podať obsahujúcu takúto námietku doručiť účastníkom konania (nie však ich právny zástupcom, pretože ide o hmotnoprávny úkon s účinkami od okamihu jeho doručenia) a prihliadnuť k nej za predpokladu, že všetci účastníci zmluvy s ňou vyslovili súhlas, v opačnom prípade katastrálny úrad odkáže účastníkov konania na súd (rozhodnutie Najvyššieho súdu SR z 5. októbra 2006 sp. zn.: 3Sžo 84/2006, R 43/2008)

^[13] K tomu pozri napr. aj: „*Právo dovolat se relativní neplatnosti právního úkonu bylo vykonáno jak tehdy, bylo-li uplatněno žalobou (vzájemnou žalobou) podanou u soudu nebo námitkou v rámci obrany proti uplatněnému právu v řízení před soudem, tak i v případě, že bylo vykonáno vůči ostatním (všem) účastníkům právního úkonu jen mimosoudně.*“ (R 97/07 – ČR)

^[14] Kolektív autorov za hlavnej redakcie V. Knappa, Učebnica občianskeho a rodinného práva, Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1956, 301-210 – 358 – II. vyd., str. 243 a nasl.

^[15] Zucklínová, M., IN: Eliáš, K. a kol., Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. Praha : LINDE PRAHA, a. s., 2008, ISBN: 978-80-7201-687-7, str. 264

^[16] Kolektív autorov za hlavnej redakcie V. Knappa, Učebnica občianskeho a rodinného práva, Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1956, 301-210 – 358 – II. vyd., str. 243

^[17] Tamže, str. 244 – 245

^[18] Tamže, 245

^[19] Dôvodová správa k českému Občianskemu zákonníku (zák. č. 89/2012 Sb.), str. 6 – 7

^[20] Češka, Z. a kol., Občanský zákoník. Svazek I., Praha : Panorama, 1987, 11-043-87-01, str. 182

^[21] Tamže

^[22] K tomu porovnaj napr. s R 47/1984 („*Pojem „bežná vec“, nie je v Občianskom zákonníku definovaný a zákon neuvádza ani hľadiská rozhodujúce pre jeho odlišenie od pojmu „ostatná vec“.* Preto pri ich posudzovaní treba vychádzať z okolností konkrétneho prípadu, s prihliadnutím na povahu a hodnotu veci, na účel, na ktorý obvykle slúži, na zamýšľanú dispozíciu ňou a pod. Za bežné možno považovať také veci, ktoré sú pri hospodárení s určitou vecou bežné a obvyklé, ktoré sa pravidelne opakujú a ktoré sa nevymykajú z rámca obvyklého hospodárenia s vecou. Bežnými vecami budú napríklad nákupy spotrebných predmetov do domácnosti, potravín, ošatenia, predaj ovocia zo spoločnej záhrady, objednávka nutných opráv domu, objednávka paliva, vyberanie a platenie nájomného, príjem rôznych zásielok, plnenie rôznych pravidelných platobných povinností (napr. združeného inkasa) a pod. Podľa

súdnej praxe sú bežnou vecou aj **bežné záležitosti** týkajúce sa spoločného užívania bytu manželmi, ktoré sa opakujú alebo podstatne nezasahujú do spoločných užívacích práv, môže vykonávať každý zo spoločných užívateľov. Takouto bežnou záležitosťou je aj platenie úhrady za užívanie bytu a za služby spojené s týmto užívaním.“)

[23] § 40a, ods. 1, v znení do 31.12.1991: „(1) Ak ide o dôvod neplatnosti právneho úkonu podľa ustanovení § 138 ods. 1, § 140, § 145 ods. 1, § 173 ods. 1, § 211 ods. 1, § 229, § 399 ods. 2 druhej vety a § 479, považuje sa právny úkon za platný, pokiaľ sa ten, kto je takým úkonom dotknutý, neplatnosti právneho úkonu nedovolá. To isté platí, ak sa právny úkon neurobil formou, ktorú vyžaduje dohoda účastníkov (§ 40 ods. 1).“

[24] K tomu pozri napr. aj R 97/07 – ČR, uvedený v poznámke č. 13

[25] „Najďalekosiahlejší význam a dosah mala tzv. veľká novela OZ, zákon č. 509/1991 Zb., ktorou sa síce zmenilo resp. doplnilo asi 80% textu pôvodného občianskeho zákonníka, avšak neriešil sa ňou konzekventne problém diskontinuity s predchádzajúcim 40-ročným vývojom a to ako z hľadiska obsahového tak aj z hľadiska vnútornej štruktúry.“, IN: Legislatívny zámer Občianskeho zákonníka, str. 11, dostupné na www.justice.gov.sk

[26] § 40a

Ak ide o dôvod neplatnosti právneho úkonu podľa ustanovení § 138 ods. 1, § 140, 145 ods. 1, § 173 ods. 1, § 211 ods. 1, § 229, § 399 ods. 2 druhej vety a § 479, považuje sa právny úkon za platný, pokiaľ sa ten, kto je takým úkonom dotknutý, neplatnosti právneho úkonu nedovolá. To isté platí, ak sa právny úkon neurobil formou, ktorú vyžaduje dohoda účastníkov (§ 40 ods. 1).

Ak ide o právny úkon, o registrácii ktorého rozhodlo štátne notárstvo, môže sa jeho neplatnosť z dôvodov uvedených v odseku 1 určiť len rozhodnutím súdu.

[27] „Výpočet týchto prípadů je taxativní, takže ve všech ostatních případech, ve kterých zákon stanoví neplatnost, jde i nadále o neplatnost absolutní (výpočet důvodů relativní neplatnosti nezle proto analogicky rozšiřovat na jiné případy)“, IN: Češka, Z. a kol., Občanský zákoník. Svazek I., Praha : Panorama, 1987, 11-043-87-01, str. 182. Pre úplnosť uvádzame, že túto disproporciu si nevšimli ani staršie komentáre, venované § 40a Občianskeho zákonníka

[28] V kontexte tematického zamerania tohto príspevku sa podrobnejšie nezaobráame ani opodstatnenosťou, ani praktickou využiteľnosťou tohto prípadu relatívnej neplatnosti a ani správnosťou jej slovného vyjadrenia (máme za to, že namiesto formulácie „inak je zmluva neplatná podľa § 40a“ stála za úvahou formulácia „inak je zmluva v tejto časti neplatná podľa §40a“, prípadne podobne; k tomu viď poslednú vetu § 40a: „Ak je právny úkon v rozpore so všeobecne záväzným právnym predpisom o cenách, je neplatný iba v rozsahu, v ktorom odporuje tomuto predpisu, ak sa ten, kto je takým úkonom dotknutý, neplatnosti dovolá.“, ako aj § 41: „Ak sa dôvod neplatnosti vzťahuje len na časť právneho úkonu, je neplatnou len táto časť, pokiaľ z povahy právneho úkonu alebo z jeho obsahu alebo z okolností, za ktorých k nemu došlo, nevyplýva, že túto časť nemožno oddeliť od ostatného obsahu.“) – pozn. autor

[29] K novelizaci občanského práva z roku 1982, Stanovisko Nejvyššího soudu (NS) SR z 22.05.1985, sp. zn. Cpj 13/85, Sb. NS v čísle vydání (svazku) 9-10 ročník 1985 na straně 493. Uveřejněno pod pořadovým (publikačním) číslem: 50/1985, dostupné napr. IN: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/4/2951/1/2>

[30] Neplatnosť právneho úkonu ako dôsledok nesplnenia určitých náležitostí je vyjadrená aj v iných predpisoch, nielen v Občianskom zákonníku, pozri napr. zák. č. 278/1993 Z. z. o správe majetku štátu, v ktorom je neplatnosť právneho úkonu (zmluvy rôzneho typu) vyjadrená na viacerých miestach.

[31] K tomu porovnaj vyšší text o možnosti zhojenia právneho úkonu v zmysle Občianskeho zákonníka z roku 1950 – pozn. autor

[32] § 5, ods. 1: „Zmluva o prevode vlastníctva bytu a zmluva o prevode vlastníctva nebytového priestoru v dome musí byť písomná a okrem všeobecných náležitostí **musí obsahovať: ...**“

[33] § 39 OZ: „Neplatný je právny úkon, **ktorý svojím obsahom** alebo účelom **odporuje zákonu** alebo ho obchádza alebo sa prieči dobrým mravom.“; prípadne § 37: „Právny úkon sa musí urobiť slobodne a vážne, **určite** a zrozumiteľne, inak je neplatný.“

[34] K tomu pozri napr. rozhodnutie NS SR, spis. zn. 1 Sžo 177/2008 z 28.4.2009 alebo aj spis. zn. 6 Sžo 191/2010 z 24.10.2010

[35] „*Na podporu záveru 1 (t. j. že takáto zmluva je absolútne neplatná – pozn. autor) je však možné poukázať na § 31 ods. 1 katastrálneho zákona, podľa ktorého okresný úrad okrem iných skúma, či zmluva neodporuje zákonu.*“ IN: Jakubáč, R. – Polák, A., Legislatívno-technické vyjadrenie (ne)platnosti právnych úkonov a katastrálne konanie, str. 4.

[36] Valachovič, M., K náležitostiam zmluvy o prevode vlastníctva bytu a nebytového priestoru, Justičná revue, 64, 2012, č. 4, str. 495 – 507

[37] Hulla, P., Zásahy súdov do obsahu zmlúv: všeobecné otázky a stav Riešenia, Ingerencia súdov do súkromnoprávnych zmlúv: Zásahy súdov do obsahu súkromnoprávnych zmlúv, zborník je súčasťou riešenia projektu APVV-0518-11 s názvom „Ingerencia súdov do súkromnoprávnych zmlúv“, ISBN 978-80-970207-7-4

EAN 9788097020774, str. 7 – 14

[38] Všetko IN: Jakubáč, R. – Polák, A., Legislatívno-technické vyjadrenie (ne)platnosti právnych úkonov a katastrálne konanie, str. 5.

[39] Ústavný súd rozhodoval o sťažnosti, podstatou ktorej bol nesúhlas sťažovateľov s právnym názorom krajského súdu, podľa ktorého nedostatok pevného spojenia jednotlivých listov kúpnej zmluvy, ktorej predmetom je nehnuteľnosť, a geometrického plánu (tzv. technická jednota listiny) spôsobuje neplatnosť tejto kúpnej zmluvy aj za okolností danej veci, v ktorej zmluva na tento geometrický plán odkazovala, pričom geometrický plán bol pred uzatvorením zmluvy riadne overený orgánom správy katastra a bol aj priložený k návrhu na vklad vlastníckeho práva nadobúdateľov do katastra nehnuteľností a založený do zbierky listín.

[40] Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 142/2015 z 10. marca 2015

[41] Rozhodnutie Krajského soudu v Hradci Králové z 29. 12. 1998, sp. zn. 30 Ca 21/98

[42] Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 15.01.2001, sp. zn. 22 Cdo 2480/2000

[43] Zásada individuálnej autonómie (sloboda vôle) sa prejavuje ako a) vlastnícka sloboda, **b) zmluvná sloboda** a c) sloboda tvorby. IN: Lazar, J. a kol., Občianske právo hmotné, 1. zväzok, IURIS LIBRI, Bratislava, 2014, ISBN: 978-80-89635-08-5, s. 17

[44] Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, IV. ÚS 15/2014-77

[45] V § 40a Občanského zákoníka, ktorý platí v Slovenskej republike doteraz – pozn. autor

[46] § 580, ods. 1: „Neplatné je právní jednání, které se přičí dobrým mravům, jakož i právní jednání, které odporuje zákonu, pokud to smysl a účel zákona vyžaduje.“

[47] § 580, ods. 2: „Neplatné je právní jednání, pokud má být podle něho plněno něco nemožného.“

[48] § 588: „Soud přihlédne i bez návrhu k neplatnosti právního jednání, které se zjevně přičí dobrým mravům, anebo které odporuje zákonu a zjevně narušuje veřejný pořádek. To platí i v případě, že právní jednání zavazuje k plnění od počátku nemožnému.“

[49] Občiansky zákonník v platnom znení nezodpovedá kritériám moderného súkromnoprávneho kódexu z mnohých ďalších dôvodov, k tomu vid' napr. Lazar, J.: Legislatívny zámer kodifikácie súkromného práva, IN: Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva, Žilina : Eurokódex, 2008, ISBN: 978-80-89363-14-8, str. 17 – 19

[50] Legislatívny zámer Občianskeho zákonníka

[51] Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na roky 2020 – 2024